

SELÇUKLU HÜKÜMDARI BÜYÜK ALÂEDDİN KEYKUBAD VE ANADOLU SAVUNMASI

Prof. Dr. MEHMET ALTAY KÖYMEN

Tarih araştırmalarında bir konu türlü şekillerde ele alınabilir. Meselâ, genelden özele gidilebileceği gibi, özelden genele de gidilebilir. Türk tarihi genelden özele doğru ele almak istendiği zaman, onun;

1 - Dünya tarihi içindeki,¹

2 - Orta Doğu İslâm Tarihi içindeki rolü tartışılabilir.

Öte yandan, Selçuklu devri Türk tarihi de aynı şekilde,

1 - Dünya tarihi,

2 - İslâm tarihi,

3 - Türk tarihi

bakımlarından ele alınabilir.

Bu yazımızda konuyu bütün bu bakımlardan ele almak imkânsızdır. Zâten, bu konular, yerli ve yabancı tarihçiler tarafından tartışılmış ve tartışılmaya devam edilmektedir.²

Biz bu yazımızda, özelden genele doğru bir değerlendirme denemesi yapacağız.

Bilindiği gibi, büyük devlet adamları büyüklük makamını, yaptıkları müsbet ve büyük işler, bıraktıkları eserlerle kazanırlar. Bu ölçüye vurulun-

¹ Bu konuda fikir edinmek için bkz. O. Menghin, *Die weltgeschichtliche Rolle der Ural-altäischen Völker*, AE, 42, (1928); Koppers, *Cihan Tarihi Işığında İlk Türklük ve Indo-Germenlik* (Urtürkentum und Urindogermanentum), Belleten, V, (1941).

² İ. Kafesoğlu, *Büyük Selçuklu İmparatorluğunun Dünya Tarihindeki Rolü*, V. TTK n. (1960), s. 267-278; F. K. Kienitz, *Osmanlılardan Önceki Anadolu Türklerinin Politik ve Kültürel Bakımdan Dünya Tarihindeki Önemi*, Belleten, 50, (1986), s. 279-289. Alm. Die vorosmanischen Türken und ihre Bedeutung für Geschichte und Kultur Anatoliens, Zeitschrift für Kulturaustausch, XII, (1962).

ca, şehir yakan Neron; kendi milletine ve dünyaya bunca felâket getiren Hitler ve Musolini; insan kasabı Stalin büyük adam sayılamazlar. Buna karşılık, meselâ, *Hz. Muhammed, Fatih Sultan Mehmed, Atatürk ve Çorçil* büyük adamdırlar.

Her büyük devlet adamı, bir veya birkaç alanda büyüklüklerini ortaya koyarlar. Zâten, *Carlyle* adlı bir İngiliz tarihçisine göre, tarih, kahramanların ve büyük adamların tarihidir. Öteki tarih anlayışları içinde, bilhassa bu anlayış, Türk tarihine uymaktadır.³ Zira, tarih şahittir ki, başında yetenekli bir lider bulunduğu takdirde Türk milletinin yapamayacağı iş, aşamayacağı engel yoktur.

Yazımızın asıl konusuna biraz daha yaklaşmış olmak için, büyük adam meselesine Selçuklu devri Türk tarihinden birkaç misâl vermek istiyorum:

Devlet adamı vardır; devlet kurucusudur. Tuğrul ve Çağrı Beyler Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nu kurma;⁴ Süleyman Şah ve I. Kılıç Arslan Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurma⁵ şerefini elde etmişlerdir.

Devlet adamı vardır; vatan kurucusudur; Alp Arslan'ın Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'e karşı kazandığı Malazgirt Meydan Muharebesi ile (1071) Anadolu'nun kapıları ardına kadar Türkler'e açıldı. Sonunda, asıl ana vatan Orta Asya'dan binlerce kilometre uzakta, yabancı soydan, yabancı medeniyetten ve dinden insanların yaşadığı bir ülkede yeni bir Türk vatanı meydana geldi.

Devlet adamı vardır; kurulan vatanı ve devleti korurlar: Daha Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluş safhasında, I. Kılıç Arslan'ın ilk Haçlılar'a karşı yaptığı savaşlar; bilhassa II. Kılıç Arslan'ın Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'a karşı kazandığı Miryokefalon Meydan Muharebesi (1176); Alâeddin Keykubad'ın Harezmsah Celâleddin Mengüberti'ye karşı kazandığı Yassı-çimen Meydan Muharebesi (1230), vatan ve devlet koruyan savaşların başlıcalarıdır.

Bir 'de kurulan vatanın kurtarılması ve yeni bir millî devletin kurulması vardır.

³ M.A. Köymen, *Atatürk İlkeleri ve Türk İnkılap Tarihi Nasıl Ele Alınmalıdır?* Millî Kültür, s. 43, (1983), s. 3.

⁴ Geniş bilgi almak için bkz. M.A. Köymen, *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi*, I, Ank. 1969.

⁵ Geniş bilgi almak için bkz. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İst. 1971.

Çizgiye dikkat ediyor musunuz? Vatan ve devlet kuruluyor; korunuyor ve kurtarılıyor. Son safhayı gerçekleştiren Mustafa Kemal adlı bir liderdir.

Meseleyi böyle ele almanın, hem Selçuklu devrinin, hem de Atatürk devrinin anlaşılmasını daha iyi sağlayacağı şüphesizdir: Atatürk devrini, Türk tarihinden tecrit ederek anlamak mümkün olmadığı gibi, Türk devletler zincirinin son halkasını teşkil eden Türkiye Cumhuriyeti'ni iyi bilmeden Türk tarihini anlamak da çok güçtür.

Şimdi burada akla bir soru gelmektedir: Bu anlattıklarımız arasında Alâeddin Keykubad'ın yeri ve rolü nedir? Büyüklüğü nereden geliyor? İster istemez şematik olan bir girişten sonra esas konumuza gelmiş bulunuyoruz.

Alâeddin Keykubad'ın büyüklüğünün daha iyi anlaşılabilmesi için burada biraz durarak, Anadolu tarihinin özelliklerini ta baştan itibaren bir bütün olarak gözden geçirmek gerekmektedir.

Anadolu tarihi üç noktada özetlenebilir:

1 - İlk çağlardan beri birçok kavim, bu arada Türklükleri ileri sürülen Etrüskler,⁶ ve İskitler/Sakalar,⁷ hâlis Türk olan Hunlar Anadolu'ya akınlar yapmışlar,⁸ ya da burasını baştan başa geçerek başka ülkelere gitmişlerdir. Bu yüzden Anadolu kavimler köprüsü olarak adlandırılır.

2 - Anadolu, merkezi bu ülkenin dışında veya ucunda olan Makedonya İmparatorluğu'nun, Roma İmparatorluğu'nun, Bizans İmparatorluğu'nun, İran ve Mezopotamya'da kurulan imparatorlukların, nihayet Osmanlı İmparatorluğu'nun uzun süre eyaleti olarak kalmıştır. Anadolu bu sıfatla bilhassa Bizans ve Osmanlılar zamanında, bu iki devletin bel kemiği vazifesini görmüştür.

3 - Devlet ve hükümet merkezleri Anadolu'nun içinde bulunan birçok devlet kurulmuştur. Bunların en büyüğü ve uzun ömürlüsü Hitit İmparatorluğu⁹ ile Anadolu Selçuklu ve Türkiye Cumhuriyeti devletleridir.

⁶ Bilgi almak için bkz. W. Brandenstein, *Die Herkunft der Etrüsker*, Leipzig, 1937; A. Ayda, *Etrüskler Türk mü idi?* Ank. 1974; aynı yazar, *Türklerin İlk Ataları*, Ank. 1987.

⁷ Bilgi almak için bkz. Z. V. Togan, *Sakalar*, BTTD, s. 17-23, (1987); E. Memiş, *İskitler*, Konya, 1987.

⁸ F. Altheim, *Geschichte der Hunnen*, I, Berlin, 1959, s. 317-319; G. Németh, *Attila ve Hunları*, trc. Ş. Baştav, Ank. 1982, s. 65 vd.; İ. Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ank. 1977, s. 53.

⁹ Hititler hakkında bilgi almak için, bkz. F. Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ank. 1962.

Selçuklu öncesi Anadolu tarihinin özelliği, burada daima birden fazla devletin bulunmasıdır. Meselâ, Urartu, İyonya, Frigya ve Lidya Krallıkları bunlardan bazılarıdır.

Anadolu'nun Selçuklular tarafından fethinden sonra bu geleneğe uygun olarak, Malazgirt Meydan Muharebesi'nin geçtiği yerden Batıya doğru, gittikçe büyüyen inci taneleri gibi, Erzurum'da Saltuklular; Erzincan'da Mengücekler; Sivas'da Danişmendliler; Konya-İznik ve tekrar Konya'da Selçuklu adlarını taşıyan Türk devletleri kuruldu. Bunlara Diyarbakır merkez olmak üzere Artuklular Devleti'ni, Ahlat'da Sökmenler Devleti'ni ve başkalarını ilâve etmek gerekir.¹⁰

Anadolu Selçuklu Devleti'nin iki kurucusu Süleyman Şah ile I. Kılıç Arslan daha Anadolu'da sağlamca yerleşmeden önce, Doğu'ya ve Güney-Doğu'ya doğru Anadolu dışında genişleme siyaseti takip ettiler ve bu yolda hayatlarını kaybettiler. Bunlardan ders aldıkları anlaşılan halefleri Selçuklu hükümdarları, gözlerini Anadolu dışından içine çevirdiler.¹¹

Böylece Anadolu Selçuklu Devleti'nin takip edeceği siyaset ortaya çıkmıştır:

Artık, devletin amacı, Anadolu siyasî birliğini Selçuklu hâkimiyeti altında kurmaktır.

Bu siyaseti başlatan II. Kılıç Arslandır: O, 1174 yılında Selçuklu Devleti'nin başta gelen rakibi Danişmendliler Devleti'ni ortadan kaldırmak suretiyle bu siyaseti gerçekleştirme yolunda ilk adımı attı. Bu siyasetin geri kalan safhalarını Alâeddin Keykubad büyük ölçüde gerçekleştirdi. O, adı geçen Mengücekler Devleti'ni ortadan kaldırdı (1228); Saltuklular'ın yerini almış olan Erzurum Selçuklu kolunu tarihten sildi; Ahlat şehrini zaptetti (1232); Harput'u da alarak Artuklular'ın buradaki koluna son verdi (1234). Antalya ve Sinop daha I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve I. İzzeddin Keykâvus zamanlarında alınarak,¹² Akdeniz'e ve Karadeniz'e iki pencere açılmış, böylece, I. Haçlı seferi sonunda sahillerden uzaklaştırılmış olan Selçuklu Devleti, bir kara devleti olmaktan kurtarılmıştı.

¹⁰ O. Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İst. 1973.

¹¹ Bilgi almak bkz. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İst. 1971.

¹² Bilgi almak için bkz. O. Turan, a.g.e., s. 283-287, 302-312; Alexis G.C. Savvides, *Byzantium in the Near East; Its relations With the Seljuk Sultanata of Rum in Asia Minor, the Armenians of Cilicia and the Mongols*, Selanik, 1981, s. 86-90, 127 vdd.; S. Koca, *Sultan I. İzzeddin Keykâvus Zamanında Türkiye Selçuklu Devleti*, Doktora tezi.

Alâeddin Keykubad bu pencereleri daha da genişletti: Alanya başta olmak üzere bütün Akdeniz sahilini fethetti. Urfa, Harran ve Rakka taraflarını Selçuklu hâkimiyetine aldı. Anadolu'nun Doğu, Güney-Doğu ve Güney sınırlarını hemen hemen bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına ulaştırdı (Diyarbakır, oğlu ve halefi II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından fethedildi).¹³

Şimdi sıra Alâeddin Keykubad'ın Selçuklu devri Türk tarihinde oynadığı rolün adını koymaya gelmiştir:

Yukarıdan beri yaptığımız kısa açıklamadan anlaşılıyor ki, II. Kılıç Arslan ile başlayan Anadolu'yu Selçuklu hâkimiyeti altında birleştirme siyaseti, en büyük ölçüde Alâeddin Keykubad zamanında gerçekleştirilmiştir.

Şu halde, Alâeddin Keykubad,

1 - Vatan kurucusu Alp Arslan'ın,

2 - Vatan koruyucusu II. Kılıç Arslan'ın,

3 - Vatan kurtarıcısı ve yeni bir rejimin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün yanında, vatan birliğinin sağlayıcısı, bugünkü Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına ulaştırıcısı olarak, Selçuklu tarihindeki şerefli yerini almış bulunmaktadır.

Anadolu, uzun tarihi boyunca hiçbir zaman tek bir devletin hâkimiyeti altında birleştirilememiştir. Türkler bir istisna teşkil ederler. Bütünlüğünün sağlanması sayesinde, Anadolu uzun tarihi boyunca ilk defa tümüyle istilâya uğramadan Türkler'in elinde kalmıştır.

Vardığımız bu neticeden anlaşılıyor ki,

1 - Payitahtı Anadolu'nun içinde olan bir devletin hâkimiyeti altında uzun süre kalması için, bu ülkenin tek hâkimiyet altında birleştirilmesi şarttır. Nitekim, Anadolu bütün tarihi boyunca, ilk defa Selçuklular ve Osmanlılar zamanında dışarıdan istilâya maruz kalmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra yapılan bir teşebbüs, Mustafa Kemal tarafından püskürtülmüştür.

¹³ Geniş bilgi almak için bkz. M. A. Köymen, *Alâeddin Keykubad ve Zamanı*, henüz neşredilmemiştir. Şimdilik bkz. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 325-402. H. Jansky, *Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâeddin Keykubad'ın Emniyet Politikası*, Zeki Velidi Toğan Armağanı, İstanbul, 1950-55, s. 117-126.

2 - Bilindiği gibi, Osmanlı Türkleri Türk hâkimiyeti altında birleştirilmiş olan Anadolu'ya dayanarak, bir cihan imparatorluğu kurmuşlardır. Şimdi Türkiye Cumhuriyeti'nin amacı, modası geçmiş yeni bir cihan imparatorluğu kurmak değil, Anadolu sınırları içinde Atatürk'ün kurtardığı vatanın, kurduğu millî devletin iç ve dış düşmanlara karşı tek başına kendini savunabilecek bir güce erişmesini sağlamak olmalıdır. Osmanlı İmparatorluğu en zayıf zamanlarında bile iki düşman devlete karşı mücadele edebilirdi.

Türkiye şimdi NATO adını taşıyan Batı güvenlik sistemi sayesinde varlığını daha iyi korumaktadır. Fakat, ittifaklar ebedî değildir. Türkiye'ye düşen, bu ittifaktan yararlanarak, kendisini tek başına savunabilecek duruma gelmektir. Bunun için takip edilecek iç ve dış siyaseti burada uzun uzun açıklamak imkânsızdır.

Bu siyaset madde madde şöyle sıralanabilir:

a) Ekonomik, kültürel ve teknolojik kalkınmaya daha da hız verilerek, devam edilmelidir. Bunlar uzun vadede meyvelerini verecektir. Yerli uçak, tank ve elektronik sanayinin kurulmaya başlanması, savunma bakımından sevindiricidir.

b) Savunmada en büyük sermayemiz olan nüfusun artmasını engellemek, aksine hiç olmazsa 100 milyona çıkıncaya kadar, çoğalmasını teşvik etmek lazımdır. Ancak, bu sâyede Türklüğün büyük düşmanı kuzey komşumuz süper güce karşı kendimizi savunabiliriz.

Büyük devlet adamı, kendisini burada gösterecektir: Kılıfa göre minare değil, minareye göre kılıf hazırlayan devlet adamına ihtiyaç vardır.

Türkiye'nin yansı kadar toprağa sahip olan, buna karşılık 120 milyondan fazla nüfusu bulunan Japonlar, nüfus plânlamasını Japon ailesine hakaret saymaktadırlar. Gerçek Atatürkçü Celâl Bayar, nüfus plânlamasına aleyhdardı.

Türk tarihine büyük adam olarak geçmek isteyen zamanın siyaset ve devlet adamları, yeni şartların getirdiği büyük işleri yapmak zorundadırlar. Öte yandan, siyaset ve devlet adamları Türk tarihinin ve tarihçilerinin rehberliğine daima muhtaçtırlar. Çünkü, tarih, geçmişten zamanımıza ve gelecek zamana çevrilmiş bir projektördür. Zamanımızı anlamak ve geleceği sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için tarihi iyi bilmek gerekir.

Bugünkü Türkiye'yi anlamak ve geleceğini belirlemek için Türk tarihi başlıca kaynaktır.

c) Türkler, Selçuklu devrinde Anadolu'nun tek hâkimiyet altında birleştirilmesi neticesinde burada gelip geçmiş medeniyetleri aşan parlak bir medeniyet kurmuşlardır. Bunu göz önünde bulundurduğu anlaşılan Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'ne çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkmayı hedef olarak göstermiştir.

Alâeddin Keykubad, Batı'dan çok önce gerçekleştirilen bu Türk-İslâm Rönesansı'nın başlıca mimarlarından biridir.

Fakat, Türk milleti çığ gibi artan nüfusu, gelişen kültürü ve ekonomisi ile, Selçuklular zamanında olduğu gibi, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma mücadelesi verirken, iç ve dış düşmanlar da boş durmuyorlar, dev gibi ilerleyen bu tek Türk devletini elbirliği ile tökezletmeye, hattâ yıkmaya uğraşıyorlar.

